

บทความวิจัย (ม.ค. – มิ.ย. 2563)  
กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาไทย

สายทิพย์ พิริยะธนารักษ์, นิสิตระดับปริญญาตรีบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต  
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย spiriyathanaruk@gmail.com, 093-628-3335  
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระฉัตร สุปัญญา, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต  
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, drpaw@hotmail.com  
รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต  
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, wirathep.p@chula.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาไทย ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ที่ได้รับการสรรหาและยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ถึงพ.ศ. 2562 ซึ่งปัจจุบันมี 9 รุ่น จำนวน 47 ท่าน วิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูลวิจัย และนำผลข้อมูลที่ได้มาถอดบทเรียนเพื่อจัดกลุ่ม ตีความหมาย หาความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ของข้อมูลมาสรุปเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาไทย

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยแต่ละท่านมีกระบวนการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในตัวบุคคล และปัจจัยที่เป็นบริบทสภาพแวดล้อม เช่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ที่จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ การสั่งสมประสบการณ์ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ประกอบด้วย (1) ความรู้ หลักการ แนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ (2) วิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ (3) ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขในระหว่างการเรียนรู้ (4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ (5) การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากการเรียนรู้ และ (6) การสร้างความรู้ และการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้, ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย, การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Received: December 5, 2019, Revised December 15, 2019, Accepted December 28, 2019

## Lifelong Learning Process of THAI Wisdom Teachers

Saitip Piriyanaruk, Ph.D. Student, Lifelong Education Department,  
Faculty of Education, Chulalongkorn University, spiriyathanaruk@gmail.com, 093-628-3335  
Assistant Professor. Weerachat Soopunyo, Ph.D., Lifelong Education Department,  
Faculty of Education, Chulalongkorn University, drpaw@hotmail.com  
Associate Professor. Weerachat Soopunyo, Ph.D. Lifelong Education Department,  
Faculty of Education, Chulalongkorn University, drpaw@hotmail.com

### Abstract

The objective of this research was to analyze the lifelong learning process of Thai wisdom teachers. The population of this study was 47 selected and honored Thai medicine wisdom teachers under Office of the Education Council during 2001 and 2019, totaling 9 batches. The methodology of this research was conducted through a qualitative research. In-depth interview was used to collect data. Data collected were then applied to obtain lessons learned to be grouped and interpreted in order to determine the association and the relationship between data. Later, data were summarized to investigate the lifelong learning process of Thai wisdom teachers.

The results of this study indicated that the lifelong learning process of each Thai medicine wisdom teacher was based on personal factors and environmental factors such as individual, family, community, and society, etc. that lead to the learning process, accumulation of experience, and ultimately behavior modification for continuous learning throughout life, consisting of (1) knowledge, principles, important concepts in learning, (2) methods used in learning, (3) problems, obstacles and solutions during learning, (4) factors affecting learning success, (5) examination of obtained information from learning and (6) knowledge creation and integrating knowledge with daily life.

Keywords: learning process, Thai medicine wisdom teachers, lifelong learning

คำขอบคุณ: งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปริญญาดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

## บทนำ

“ครูภูมิปัญญา” หมายถึง บุคคลที่มีลักษณะ ใฝ่รู้ รักดี ทำดีและช่วยแก้ปัญหา ซึ่งความสามารถในการได้มาซึ่งความรู้ภูมิปัญญาไทยนั้นเกิดจากการคิดสร้างสรรค์ได้เอง สืบทอดจากบรรพบุรุษ เรียนรู้จากผู้รู้และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้องค์ความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุง โดยองค์ความรู้ที่ได้นี้จะนำไปใช้ปฏิบัติซึ่ง ส่งผลให้ได้รับความเชี่ยวชาญเฉพาะ คือ มีความรู้ มีทักษะ มีเทคนิค มีแหล่งการเรียนรู้และมีเครือข่าย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) ซึ่งความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเกิดจากการสะสมประสบการณ์เป็นเวลานาน เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของครูภูมิปัญญาและปรับเปลี่ยนให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และครูภูมิปัญญาไทยได้เรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต จนทำให้เกิดทักษะในการคิด วิเคราะห์และสร้างสรรค์ สอดคล้องกับไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541) และเอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยเป็นคลังความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งของสังคมไทยมีความสำคัญและคุณค่าในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) เป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน 2) เป็นความรู้ที่เชื่อมโยง และบูรณาการในศาสตร์หลายๆ ด้าน 3) เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงในวิถีชีวิต 4) เป็นความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น เกิดความรู้สึกถึงรากเหง้าว่ามีมานาน และ 5) สร้างสมดุลในการดำรงชีวิตให้อยู่ได้อย่างกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

นอกจากครูภูมิปัญญาไทยยังเป็นบุคคลที่มีลักษณะ ใฝ่รู้ รักดี ทำดีและช่วยแก้ปัญหา ซึ่งความสามารถในการได้มาซึ่งความรู้ภูมิปัญญาไทยนั้นเกิดจากการคิดสร้างสรรค์ได้เอง สืบทอดจากบรรพบุรุษ เรียนรู้จากผู้รู้และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้องค์ความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุง โดยองค์ความรู้ที่ได้นี้จะนำไปใช้ปฏิบัติซึ่ง ส่งผลให้ได้รับความเชี่ยวชาญเฉพาะ คือ มีความรู้ มีทักษะ มีเทคนิค มีแหล่งการเรียนรู้และมีเครือข่าย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) ซึ่งความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเกิดจากการสะสมประสบการณ์เป็นเวลานาน เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของครูภูมิปัญญาและปรับเปลี่ยนให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และครูภูมิปัญญาไทยได้เรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต จนทำให้เกิดทักษะในการคิด วิเคราะห์และสร้างสรรค์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาความรู้แก่ประชาชนทั่วไปโดยอาศัยผู้ทรงภูมิปัญญามาร่วมในการจัดการศึกษา จึงได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยด้วยการคัดเลือกผู้ทรงภูมิปัญญาไทยทั่วประเทศที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยรวมทั้งมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย และเป็นระยะเวลายาวนาน มีคุณสมบัติเหมาะสมตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้วประกาศยกย่องเชิดชูให้เป็น “ครูภูมิปัญญาไทย” ซึ่งทุกคนมีผลงานจากการถ่ายทอดจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับจากประชาชนและนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง อย่างกว้างขวาง รวมทั้งได้จำแนกภูมิปัญญาว่าอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นมาใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนไทย

ดังนั้นครูภูมิปัญญาไทยเป็นพลังสำคัญในการจัดการการความรู้ ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติแล้วนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ที่ได้จากประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นต่างๆ อย่างชัดเจน แล้วเกิดการคิดรวบยอดเป็นองค์ความรู้หรือข้อสรุปในการจัดการความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ที่สามารถนำมาเป็นแนวคิดสู่การปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้ อีกทั้งองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยยังเป็นสามารถนำไปพัฒนาให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในสังคมได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

“บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” หมายถึง บุคคลที่มีแรงจูงใจ มีแบบแผนการเรียนรู้ มีความสามารถจัดการภาระงานของตน มีความกระตือรือร้น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สนใจแสวงหาความรู้ รักการอ่านและการเขียน มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนรู้ของตน รวมถึงใช้เวลาอย่างเหมาะสมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน (Willcox, 2005; สุตสาคร จันทะล่ำม, 2550) มลิวัลย์ บุญตา และศุภรัตน์ มิ่งสมร (2552) กล่าวว่า บุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีความริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีการแสดงออกถึงความกระตือรือร้นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ รู้จัก

แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้วิชัช วงษ์ใหญ่ (2554) และยูเนสโก (UNESCO, 1997) ได้กล่าวถึง บุคคลในสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ซึ่งจะต้องมีลักษณะใฝ่รู้และมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้นั้นจะต้องเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยใช้สี่เสาหลักของการเรียนรู้เป็นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วย การเรียนเพื่อที่จะมีความรู้และความเข้าใจ การเรียนเพื่อที่จะมีทักษะในการปฏิบัติได้ การเรียนรู้เพื่อที่จะมีทักษะชีวิตที่ปรับตัวได้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนให้บุคคลสามารถเรียนรู้ตามโอกาสอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นกระบวนการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลรวมถึงสังคม ชุมชน และองค์กรให้เจริญก้าวหน้ามั่นคง บุคคลจึงควรได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาตนเองสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้จะทำให้เกิดภาพของสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการสร้างบุคคลให้เข้าสู่หนทางแห่งการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ นั้น สิ่งที่สำคัญคือ บุคคลควรมีการ พัฒนาซึ่งมีทักษะความสามารถในการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ มีความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีทักษะในกระบวนการคิด วิเคราะห์ สามารถแก้ปัญหาและใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมี โอกาสและเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุ โดยมีผ่านรูปแบบการศึกษาที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และมีคุณภาพตรงตามความต้องการ ความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคล

ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่สำคัญแนวคิดหนึ่งที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญา เนื่องจากครูภูมิปัญญาเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญา มีลักษณะของการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด มีกระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง มีการและขีดความสามารถความรู้ที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาและสามารถปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันตลอดเวลา ดังนั้นครูภูมิปัญญาจึงเป็นผู้ที่มีกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีคุณภาพ รักที่จะเรียนรู้ และกลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้ของภูมิปัญญาจึงน่าสนใจที่จะศึกษาเพื่อนำมาเป็นฐานในการสร้างแบบแผนในการส่งเสริมให้บุคคลทั่วไปสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ศคินทร์ ศิริธาดา กุลพัฒน์ (2550) ได้กล่าวไว้ว่า ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ มีการสื่อสาร แสดงความคิดเห็นร่วมเรียนร่วมรู้ไปด้วยกัน ผู้เรียนฝึกทักษะ การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การฝึกควบคุมอารมณ์ ฝึกคิด สะท้อนปัญหา และสร้างทางเลือก ในการนำเอาความรู้ไปใช้ได้ ในชีวิตประจำวัน

กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญา มีหลากหลายรูปแบบทั้งการฝึกฝนจากผู้ทรงภูมิปัญญา จากการทดลอง จากสถาบันการศึกษา จากกิจกรรม อาจมีการลองผิดลองถูกได้ หรือผ่านพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ เป็นต้น การสืบทอดภูมิปัญญานั้นเกิดได้จากประสบการณ์ระหว่างวัย มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมีใช้ลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้ภายในชุมชน ในครัวเรือน จากผู้ชำนาญ หรือจากการฝึกฝนด้วยตนเองลักษณะ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ของภูมิปัญญาจึงน่าสนใจที่จะศึกษาเพื่อนำมาเป็นฐานในการสร้างแบบแผนในการส่งเสริมให้บุคคลทั่วไปสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อไป

#### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาไทย

#### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาไทย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และการ

วิเคราะห์ประวัติชีวิตโดยใช้กระบวนการถอดบทเรียนจากกรณีตัวอย่างที่ได้มาซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย โดยผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการจัดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ จัดหมวดหมู่ และนำมาตีความข้อมูล
2. เปรียบเทียบข้อมูล และวิเคราะห์เนื้อหาตามความหมายของคำพูด เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ เป็นการกำหนดประเด็นความเห็นที่ได้แบ่งเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูล จากนั้นจำแนกประเด็นย่อยออกเป็นหมวดหมู่ตามหมวดคำถาม สำหรับข้อมูลที่ได้นอกเหนือจากคำถามก็แยกไว้อีกส่วนหนึ่ง นำผลที่ได้มาเรียบเรียงในลักษณะของการพรรณนา และนำเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียน
3. การสร้างข้อสรุป และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปข้อมูลภาพรวมในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยใช้วิธีแบบอุปนัย คือ รวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในลักษณะพรรณนา ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลแยกย่อย มารวมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรมในลักษณะของบทสรุป

#### ผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 1) ความรู้ หลักการ แนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ 2) วิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ 3) ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขในระหว่างการเรียนรู้ 4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ 5) การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับการเรียนรู้ และ 6) การสร้างความรู้ และการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. ความรู้ หลักการ แนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้และแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้เป็นตัวกำหนดหรือแนวทางที่ทำให้ผู้เรียนรู้มีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ที่แน่ชัด จากการศึกษาพบว่าครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการกำหนดแนวคิดในกาเรียนรู้ คิดประจําใจในการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองไปสู่กระบวนการเรียนรู้ และเป็นสิ่งที่ส่งผลให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยตัดสินใจที่จะเรียนรู้

“คติในการเรียนรู้ของผมจะต้องมาจากใจก่อน ถ้าเราอยู่ในจุดของเรา แล้วเราเอาใจไปใส่อีกที”

(ประสิทธิ์ วุ่นพัก, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“สาเหตุที่ยังเรียนรู้และยังสนุกเนี่ย สาเหตุหนึ่งเกิดจากคนไทยทอดทิ้งภูมิปัญญา”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“คุณค่าของภูมิปัญญาไทยมันสูงมาก จนผมไม่สามารถละทิ้งมันได้เลย”

(สมบูรณ์ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

2. วิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ขั้นตอน หรือแบบแผนที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมโดยอาศัยประสบการณ์และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีหลากหลายวิธีการ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ประสบการณ์ที่ถูกสั่งสมมา เช่น การเรียนรู้จากผู้รู้ การเรียนรู้โดยการนำตนเอง การเรียนรู้จากการลองผิดลองถูก การเรียนรู้จากการลงมือทำ เป็นต้น โดยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งที่เกิดจากแรงจูงใจที่เกิดขึ้นภายในตัว และแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากภายนอก

“แม่อยู่เป็นคนชอบเรียน ชอบอ่านหนังสือตั้งแต่เด็กๆ”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

“บางทีพ่อก็ดูจากคู่มือที่มีอยู่ หรือแม่กระทั่งที่ดูจากท้าว ฟังจากวิทยุ”

(ทองสา เจริญตา, สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม 2562)

“เรียนรู้ ลงมือทำ ได้มีโอกาสศึกษา ลองผิดลองถูก เป็นกิจกรรมที่เราทำอยู่ตลอด”

(บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

3. ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหาในระหว่างการเรียนรู้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย คือ ปัญหาในเรื่องของสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว กล่าวคือพื้นฐานของครูภูมิปัญญาแต่ละท่านส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่เป็นชาวนา มีญาติพี่น้องจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถที่จะเรียนในระบบโรงเรียนได้สูง ทำให้ต้องบวชเรียนหรืออาศัยการเรียนรู้อาจากวัดเป็นหลัก ทำให้ได้เรียนรู้ในเรื่องของคาถา สมุนไพร และภาษาบาลี-สันสกฤต เป็นต้น

“เมื่อได้เรียนรู้อะไรก็จำได้ง่ายนะ แต่ผมก็เป็นคนที่ลืมได้ง่ายเช่นกัน”

(ณรงค์ มาคง, สัมภาษณ์ 4 พฤษภาคม 2562)

“ตอนเริ่มเรียนใหม่ๆ รู้สึกว่ามันยาก เพราะเป็นศัพท์ภาษาสันสกฤต มีศัพท์เฉพาะบ้าง”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“พอมีโอกาสตรงนี้ที่อยากจะเรียน ไปขอใครเขาก็ไม่สอนเราเกิดข้อสงสัยว่าทำไมผู้หญิงถึงเรียนไม่ได้”

(ปาริชาติ บุญธิมา, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2562)

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ปัจจัยที่ทำให้ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ ผู้เรียนจะต้องมีเหตุและแรงจูงใจที่มาจากภายในตามที่ผู้เรียนรู้ได้กำหนดเป้าหมาย หรือแรงบันดาลใจ เพื่อให้ผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายตามที่หวังไว้ เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและตระหนักถึงจากภายในบุคคลจะเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำให้มากขึ้น จนนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้

“จากจุดที่เรามองว่าเราเป็นผู้กอบโกย เป็นพวกคอร์ปชั่น ถือได้ว่าเป็นแรงผลักดันให้เราในวันนี้”

(บุญญรัตน์ ประโลมรัมย์, สัมภาษณ์ 14 พฤษภาคม 2562)

“กว่าจะมาถึงจุดนี้ได้ต้องใช้ความพยายามอย่างมากจึงจะสำเร็จได้”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“มันก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย และแรงบันดาลใจของเราที่ได้กำหนดไว้”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

5. การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากการเรียนรู้หลังจากที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้รับองค์ความรู้จากการเรียนรู้ภูมิปัญญาแล้ว ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีวิธีการตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้มา เพื่อสร้างความชัดเจน และเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจึงมีวิธีการตรวจสอบองค์ความรู้ต่างๆ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตรวจสอบความรู้จากหลายๆ แหล่ง หรือการตรวจสอบความรู้กับตำรา เป็นต้น

“เรามีไลน์กลุ่มเพื่อนหมอดูด้วยกัน เราก็มาแชร์ประสบการณ์การเรียนรู้ การรักษากัน”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

“ลองแล้วเราก็กลับมาหาของเดิมเรา ดูคล้ายแต่ไม่เหมือน ดูเหมือนแต่ไม่ใช่”

(ประสพสุข อิงคะวะระ, สัมภาษณ์ 29 พฤศจิกายน 2561)

“เราก็นำมาทดสอบ และเก็บข้อมูล แล้วนำมาใช้ต่อไป อ้างอิงจากตำรา”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

6. การสร้างความรู้ และการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวันกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญอีกประการหลังจากที่ครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยได้เรียนรู้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยแล้ว คือ การสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวัน ซึ่งครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยมีการผสานองค์ความรู้เดิมกับองค์ความรู้ในปัจจุบันเข้าด้วยกัน เพื่อนำความรู้ต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

“ด้วยความที่ที่มีความรู้แผนปัจจุบันและแผนไทย ทำให้ที่ประยุกต์ใช้ความรู้ในการผลิตสมุนไพรให้มีคุณภาพ”

(สมทบ สอนราช, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2562)

“บางตัวก็เป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เราค้นพบในการดูแลสุขภาพ”

(สมบูรณ์ มีมิตร, สัมภาษณ์ 17 เมษายน 2562)

“เราเลยเอาข้อมูลตรงนั้นจากแพทย์แผนไทยมาประยุกต์ใช้ เราก็เริ่มเก็บข้อมูลงานวิจัย”

(สมบัติ ไตรศรีศิลป์, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562)

#### อภิปรายผล

ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้สูงทั้งหมด 6 ขั้นตอน คือ 1) ความรู้ หลักการ แนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ 2) วิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ 3) ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขในระหว่างการเรียนรู้ 4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ 5) การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากการเรียนรู้ และ 6) การสร้างความรู้ และการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวัน ซึ่งทั้ง 6 ขั้นตอนนี้ 1) ความรู้ หลักการ แนวคิดสำคัญในการเรียนรู้ 2) วิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ 3) ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขในระหว่างการเรียนรู้ 4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ 5) การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากการเรียนรู้ และ 6) การสร้างความรู้ และการบูรณาการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตประจำวัน

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่พบในงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของ Thomas ((1991) อ้างถึงในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, ม.ป.ป.) ระบุลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ 8 ประการ ได้แก่ 1) การเรียนรู้เป็นการลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ คือ การฝึกให้เกิดการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้เป็นเอกัตบุคคล ใครจะเรียนรู้อะไรเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลเพราะมนุษย์แตกต่างกัน 3) การเรียนรู้ไม่สามารถเปลี่ยนกลับไปมาได้ (Irreversible) 4) การเรียนรู้เป็นการตอบสนองสิ่งเร้า 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต 6) การเรียนรู้ต้องใช้เวลา มีระดับของการเรียนรู้ การเรียนรู้ขั้นตอนปฏิบัติต่างๆ อาจใช้เวลาไม่นาน แต่การเรียนรู้ที่ยากและใช้เวลามากก็คือการเรียนรู้ทางด้านความคิด การเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนทัศนคติ 7) การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่น เป็นกระบวนการร่วมกันของสังคม และ 8) การเรียนรู้ไม่สามารถเกิดจากการถูกบังคับ นอกจากนี้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับ Biggs and Telfer (1987) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มี 2 ประเภท คือ 1) กระบวนการเรียนรู้แบบลึก เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายใน (Intensive motivation) ในการทำงานที่ต้องใช้วิธีการที่เป็นเหตุเป็นผล โดยมีความพึงพอใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการค้นหาอย่างมีความหมายโดยการอ่านอย่างมาและจนกว่าจะเข้าใจ มีความสัมพันธ์กับความรู้ที่เคยได้รับมาก่อน และ 2) กระบวนการเรียนรู้แบบตื้น เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายนอก (Extensive motivation) โดยที่ผู้เรียนจะมีการเรียนรู้ตามที่กำหนดให้หรือตามเป้าหมาย เป็นวิธีการเรียนที่จำกัดเป้าหมายที่เห็นว่าจำเป็น และใช้การจำสิ่งที่เรียนในขั้นตามปกติ การระลึกแต่เหตุผลที่ถูกต้องที่ได้จากการบรรยาย ผู้เรียนมีความเข้าใจเฉพาะที่ต้องการตามวัตถุประสงค์เฉพาะด้านที่จัดให้

นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่พบในงานวิจัยนี้ ยังสอดคล้องกับคุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ สุภาวดี วาทิกทินกร (2552) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 1) ขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้น ได้แก่ (1) การปรับวิธีคิด (เรียนรู้ชีวิต) (2) การสาธิตวิธีปฏิบัติเพื่อเปิดโลกทัศน์ และเรียนรู้ชุมชนอื่น (3) นำมาปฏิบัติและประเมินตนเอง (4) พัฒนาต่อยอดด้วยการวางแผนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 2) เนื้อหาการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย (1) การเรียนรู้เรื่องชีวิตโดยการเรียนรู้การปรับกระบวนการคิด (2) การเปิดโลกทัศน์ โดยการเรียนรู้จากการศึกษาข้อมูลชุมชนอื่น (3) การเข้าถึงตนเอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนรู้จักตนเอง เรียนรู้ทางเลือกเพื่อนำไปสู่การเลือกทางเลือกที่เหมาะสม

กับศักยภาพและทุนของตนเอง (4) การวางแผนการเรียนรู้ต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตหรือพัฒนาต่อ ยอดได้ 3) วิธีการจัดการเรียนรู้ มีรูปแบบการเรียนรู้เป็นไปตามอรรถยาศัย ชวนกันมาคิด ชวนกันมาคุย ชวนกันมาค้นหาความรู้ เดิมและสร้างความรู้ใหม่ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการเรียนแบบชั้นเรียนบ้างเป็นบางครั้ง มีผู้อำนวยความสะดวกในการ จัดกระบวนการเรียนรู้ 4) เรียนรู้บนฐานวิถีชีวิตของชุมชน ผู้เรียน คือ คนทุกคนในชุมชน และ 5) มีเครือข่ายการเรียนรู้ พัฒนา ต่อยอดความรู้ให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย : ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ของครูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นมีองค์ประกอบ 6 ขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำไปเป็นพื้นฐานของ กระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้กลายเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป : ควรมีการศึกษากระบวนการในการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทยในแต่ละด้านทั้ง 9 ด้าน เพื่อหน่วยงานในด้านการศึกษได้เสริมสร้างปัจจัยการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญที่จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตนเอง สู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และควรส่งเสริมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ระหว่างนักวิจัยเพื่อการพัฒนาครูภูมิปัญญาไทย หน่วยงานราชการ และระดับชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ที่สำคัญระดับชาติ

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2542). ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน.
- มลิวลีย์ บุญดา และศุภรัตน์ มิ่งสมร. (2552). การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของ ครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและการประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2551). แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร. กรุงเทพมหานคร: วิชีซี คอมมิวนิเคชั่น.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปรีนท์.
- สุภาวดี วาทิกทินกร. (2552). กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย.
- Biggs, J., and Telfer, R. (1987). The Process of Learning. 2nd Australia: Prentice-Hall of Australia.
- UNESCO Institute for Education. (2001). Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century.
- Willcox, A. (2005). How to succeed as a lifelong learner. Primary Health Care, 10: 43-50.